

**BADIIY ASAR QAXRAMONI NUTQIDAGI HISSIY EMOTSIONAL JUMLALAR
TARJIMASIDA ASLIYATNI SAQLASH
(G'. G'ULOMNING "SHUM BOLA" ASARI TARJIMASI MISOLIDA)**

Asadova Chexrangiz Salim qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti, Ingliz-1 fakulteti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada badiiy asar qaxramoni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlash, badiiy nutq uslubi, asar tiliga munosabat, badiiy asarda syujetning namoyon bo'lishi, badiiy ifoda vositalari, asar tarkibidagi so'zlar hamda iboralar tasviri xususidafikr yuritilgan. Shuningdek, badiiy asar tilini ifodalashning o'ziga xos xususiyatlari hamda badiiy matnda tashqi tuyg'u va tasvirning ifodalanishi ko'rsatilgan. Badiiy asar tilini tadqiq qilishda asar muallifining nutqi va personajlar nutqining bir-biriga bog'liqligi badiiy nutq uslubiyatining tarjimada asosiy muammo va kamchiliklari izohlangan.

Kalit so'zlar: badiiy asar tili, emotsional jumlar, tarjima tili, asliyatni saqlash, badiiy nutq uslubi, janr va uslub.

Сохранение оригинальности в переводе эмоциональных предложений в речи героя художественного произведения (на основе перевода произведения Г. Гулама «Шум Бола»).

Асадова Чехрангиз

преподаватель Самаркандского государственного института иностранных языков, факультет английского языка-1, кафедра английского языка и литературы.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматривается сохранение своеобразия перевода эмоциональных предложений героя художественного произведения, стиля художественной речи, отношения к языку произведения, проявления сюжета в художественном произведении, средств обсуждения художественная выразительность, описание слов и словосочетаний в произведении. Также показаны особенности выражения языка художественного произведения и выражения внешних чувств и образов в художественном тексте. При исследовании языка художественного произведения выясняются взаимозависимость речи автора произведения и речи персонажей, основные проблемы и недостатки метода художественной речи при переводе.

Ключевые слова: язык художественного произведения, эмоциональные предложения, язык перевода, сохранение оригинальности, стиль художественной речи, жанр и стиль.

PRESERVATION OF ORIGINALITY IN THE TRANSLATION OF EMOTIONAL SENTENCES IN THE SPEECH OF THE HERO OF THE WORK OF ART (BASED ON THE TRANSLATION OF G. GULAM'S WORK «SHUM BOLA»).

Asadova Chexrangiz

is a teacher of the Samarkand State Institute of Foreign Languages, Faculty of English-1, Department of English Language and Literature

ANNOTATION. In this article, the preservation of originality in the translation of the emotional sentences of the hero of the artistic work, the style of artistic speech, the attitude to the language of the work, the manifestation of the plot in the artistic work, the means of artistic expression, the description of the words and phrases in the work are discussed. Also, the specific features of expressing the language of the artistic work and the expression of external feelings and images in the artistic text are shown. In researching the language of a work of art, the interdependence of the speech of the author of the work and the speech of the characters, the main problems and shortcomings of the method of artistic speech in translation are explained.

Key words: language of artistic work, emotional sentences, translation language, preservation of originality, style of artistic speech, genre and style.

KIRISH. Badiiy asar qaxramoni uni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlash, badiiy asar tiligabo'lgan munosabat, uni badiiy-uslubiy tomondan tadqiq qilishancha davrlardan buyon amalga oshmoqda. Ammo, unga jiddiy e'tibor XX asrning 30-40 yillarida kuchaygan. Jahon adabiyotshinosligida, so'ngra o'zbek adabiyotshunosligida amalga oshirilgan ko'plab ilmiy ishlar buning isbotidir. Akademik V.Vinogradovning fikriga binoan: "Badiiy adabiyot tilini tadqiq qilish tilshunoslik va adabiyotshunoslikka yaqin, biroq ularning har

ikkisidan ajralib turuvchi maxsus filologik fanning tekshirish ob'yekti bo'lishi lozim", -deb ta'riflaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Adabiyotshunoslikda badiiy asar qaxramoni uni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlasheng murakkab kategoriyalardan biri sanaladi. Shuning uchun badiiy asar tilining ta'sirchan xususiyatini, ohangdorlik masalasini tadqiq etish adabiyotshunoslik fanining asosiy qismini ifodalaydi. XIX asrdan boshlab badiiy asar tilivabadiiy asar qaxramoni uni nutqidagi hissiy emotsional xususiyatlarini o'rganish boshlangan edi. Jumladan, italyan tilshunosi Banedetto Krochening ta'kidlashicha, estetik kategoriyalar individual bo'lganidek, badiiy asar tili bilan bog'liq lingvistik kategoriyalar ham individuallikni ifodalaydi. Chunki badiiy asar individual shaxs (yozuvchi, shoir yoki dramaturg)ning o'z nutqiy faoliyati namunasi hisoblanadi. Badiiy asarda til o'zining insonlar orasida aloqa vositasi xususiyatini saqlagan holda, o'zining ekspressiv xususiyatini namoyon etadi. Adabiy til hamda badiiy til umumxalq tili bilan chambarchas bog'liq hisoblansa-da, farq qiluvchi jihatlari ham mavjuddir.

Adabiyotning birinchi elementi bu-tildir, obraz yaratishdagi asosiy quroli hisoblanadi. Badiiy asar tarjima jarayonida ham tildan foydalanish muhim hisoblanib, unda muallif nutqi va bayonchi nutqi o'ziga xos jihatlarga egadir. Personajlar nutqini tipiklashtirish va individuallashtirishning badiiy asarda o'ziga xos mezonlari va tamoyillari mavjud. Arxaizm, neologizm, dialektizm kabi leksik vositalar, omonim, sinonim, antonim va paronim singari so'zning shakl hamda ma'no munosabatiga ko'ra turlari badiiy asarlarda muhim uslubiy funkciyalarga egadir. Umuman olganda, adabiy til taraqqiyotida mashhur, talantli yozuvchilarning alohida o'rni bor. Badiiy asar tili va uslubi masalalari deb nomlangan tanlanma fanda ana shu muammolar xususida fikr yuritiladi, filolog talabalarga badiiy asar tili xususiyatlarini mustaqil tahlil qila olish ko'nikmalarini singdirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu tanlanma fan badiiy asarning g'oyaviy-estetik qiymatini belgilashda til vositalarining o'rni va ularni o'rganish usullari haqida talabalarga ixcham va asosli ma'lumotlar beradi. Shubhasiz, badiiy asarda kompozitsiya u yoki bu ijodiy ishning ketma-ketligini, mantiqiy davomiyligini tartibga keltiruvchi asosiy belgilardan biridir. Kompozitsiya lotin tilidan olingan bo'lib, compositio ijod, asar degan ma'noga ega. Kompozitsiya har qanday badiiy asarning asosiy qismlaridan biri bo'lib, ijod mahsuliga yagona birlik va umumiylikni taqdim etadi, uning elementlarini bir-biriga mos kelishini ta'minlaydi. Badiiy klassik adabiyotda eng ko'p tarqalgan kompozitsion tur bu rivojlanish (oshib borish, o'sish) kompozitsiyasi hisoblanadi, u bir nechta murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladigan komponentlardan iboratdir. Syujet (fransuzcha - sujet predmet, mazmun) - adabiy asarda tasvirlangan harakatning mazmunini ifodalovchi voqealar sistemasi, aniq voqealar tizmasida namoyon bo'ladigan harakatlar tarixidir. Badiiy asar tarkibida so'zlar hamda iboralar sehri va maftunkor raqqosalarga o'xshaydi, degan edi mashhur rus yozuvchisi M.Prishvin. So'zlar va iboralardagi ana shunday xususiyatni to'g'ri anglash va ularning estetik qiymatini haqqoniy izohlash maqsadida "Badiiy asar tili va uslubi masalalari" tanlanma fani oliy o'quv yurtlari o'zbek filologiyasi fakulteti o'quv dasturiga kiritilgan.³ Epistolyar adabiyotda so'z va gaplar obraz, manzara yaratishning o'ziga xos libosi, materialidir. Talantli yozuvchilarning qalami sehri ostida so'zlar hayotdagi narsa va hodisalarni inson ongida aniq tiklaydigan, gavdalantiradigan vositadir. Badiiy nutq faqat ko'chma ma'nodagi so'zlarning qo'llanilishidan iborat matn bo'lmay, majoziy vositalar badiiy nutqning o'ziga xos yordamchi vositasidir. Badiiy asarda leksik va frazeologik vositalarning obrazlar xatti-harakatini, ularning boshqa obrazlar bilan munosabatini ko'rsatishdagi roli hisoblanadi. Badiiy nutq muallif nutqi, personajlar nutqi va hikoyachi bayonidan iborat matndir. Muallif nutqi va personajlar nutqining o'zaro aloqadorligi badiiy nutq uslubiyatining markaziy muammolaridan biridir.

Ayniqsa, badiiy asar tilini o'rganishda va uni tahlil qilishda yozuvchining yoki maktub egasining so'zga munosabati, so'z tanlash, so'z qo'llashdagi mahorati muhim ekanligini, til vositalarini, so'zlarni ishlatishda uning o'ziga xos uslubi, mahorati namoyon bo'lishini akademik V.Vinogradov "Badiiy asar tilini tahlil qilish asar goyasi bilan bog'liq hissiy mazmuni ifoda etuvchi lingvistik vositalarni ko'rsatib berishdir", -deyar ekan, u to'la haqlidir. Badiiy asarda syujetning yaratilishini g'oyaviy mazmun boshqaradi, g'oyaviy mazmunning talabiga uyg'un holda xarakterlar namoyon bo'ladigan va hayot ziddiyatlarini umumlashtiradigan voqealar silsilasi kashf etiladi. Voqealar silsilasi o'z navbatida asar g'oyasini badiiylashtiradi, uni tiriltiradi. Syujet obrazlarning o'zaro aloqalari, ular o'rtasidan qarama-qarshiliklar, simpatiyalar va antipatiyalar ekan, demak, u hayot ziddiyatlarini ham ixtiro qiladi, umumlashtiradi, kashf etadi. hayotiy ziddiyatlar asarga ifoda etilgan g'oyalar, tasvirlangan xarakterlar, kayfiyatlar kurashi tarzida ko'chadi va u konflikt deb yuritiladi. Badiiy asar tili- obrazli til. Yozuvchi o'z asarida bir qancha yo'llar bilan tilning obrazligiga, tasiriyligiga erishadi. Shulardan biri maxsus badiiy tasviriy vositalarini, maxsus leksik pesurslarni, poetik figuralarni, so'z o'yinlarini mohirona qo'llash yo'li bilan asar tilining obrazlilikiga erishishdir. Badiiy asar tilining poeyikligi, obrazlilikiga, tasviriyiligi asar g'oyasini, shuningdek qahramon xarakterini jozibali qilib ochishga xizmat qiladi.

Badiiy asar tili ko'plab o'xshatish va tasviriy vositalarga boy bo'ladi va his tuyg'uga to'la bo'ladi, ilmiy asar tili esa teskarisi. Unda aytilayotgan fikr jo'n, sodda, hech qanday odamni to'lqinlantiradigan so'z tasviri ishlatilmaydi. Badiiy asar tilining asosiy maqsadi go'zallik qonuniyatlariga muvofiq dunyoni rivojlantirish, badiiy asar muallifining ham, o'quvchining ham estetik ehtiyojlarini qondirish, badiiy tasvirlar yordamida o'quvchiga estetik ta'sir ko'rsatishdir. Umuman badiiy adabiyot tilining xususiyatlari bir necha omillar bilan belgilanadi. U keng metafora bilan ajralib turadi, deyarli barcha darajadagi til birliklarining obrazlilik, barcha turdagi sinonimlardan foydalanish, polemema, so'z boyligining turli uslublari kuzatiladi. Badiiy uslubda (boshqa funktsional uslublardan solishtirganda) so'zni idrok etish qonuniyatlari mavjud. So'zning ma'nosi ma'lum darajada muallifning maqsadga muvofiqligi, badiiy asarning janri va kompozitsion xususiyatlari bilan belgilanadi, birinchidan, ma'lum bir adabiy asar kontekstida lug'atlarda yozilmagan badiiy noaniqlikni qo'lga kiritishi mumkin, ikkinchidan, uni saqlab qoladi ushbu asarning mafkuraviy va estetik tizimi bilan bog'liqligi biz tomonidan chiroyli yoki chirkin, ulug'vor yoki poydevor, fojiali yoki kulgili deb baholanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Badiiy adabiyotda lingvistik vositalardan foydalanish oxir-oqibatda muallifning xohishiga, asarning mazmuniga, tasvir yaratilishiga va u orqali adresatga ta'sir ko'rsatishiga bog'liq. Yozuvchilar o'z asarlarida, avvalambor, ular fikrni, histuyg'ularni to'g'ri etkazish, qahramonning ma'naviy olamini chinakam ochib berish, til va qiyofani real ravishda qayta tiklashdan kelib chiqadi. Nafaqat tilning me'yoriy dalillari, balki umumiy adabiy normalardan chetga chiqish ham muallifning niyatiga, badiiy haqiqatga intilishiga bog'liq. Adabiyotda til o'ziga xos mavqega ega, chunki bu qurilish materiali, quloq yoki ko'rish orqali seziladigan, ularsiz asar yaratib bo'lmaydi. Tilning eng yaxshi tomoni, uning kuchli qobiliyatlari va noyob go'zalligi badiiy adabiyot asarlarida mavjud bo'lib, bularning barchasiga tilning badiiy vositalari orqali erishiladi. Badiiy ifoda vositalari xilma-xil va ko'p sonlidir. Tilning ekspressiv vositalariga nutqning stilistik shakllari yoki shunchaki nutq figurallari kiradi: anafora, antitez, birlashmaslik, gradatsiya, inversiya, ko'p foydalanish, parallelizm, ritorik savol, ritorik murojaat, sukut, ellips, epifora. Badiiy ifoda vositalariga ritm (she'r va nasr), qofiya, intonatsiya kiradi. Odatda, badiiy nutq uslubi uchun odatda va umumiy tomonidan ta'qib qilinadigan alohida va tasodifiy narsalarga e'tibor beriladi. Badiiy olam - bu "yangidan yaratilgan dunyo", tasvirlangan voqelik ma'lum darajada muallifning fantastikasi, demakdir nutqning badiiy uslubida asosiy rol subyektiv lahzani o'ynaydi. Atrofdagi barcha voqelik muallifning tasavvurida aks etadi. Ammo badiiy matnda biz nafaqat yozuvchining dunyosini, balki bu dunyodagi yozuvchini ham ko'ramiz: uning afzal ko'rganlari, tanqidlari, hayratlari, radlari va boshqalar. Badiiy nutq uslubining hissiyotlilik va ekspressivligi, metaforik, mazmunli xilma-xilligi yozuvchining qo'llagan badiiy mahoratiga ham bog'liqdir.

Badiiy matnda birinchi o'ringa tashqi tuyg'u va tasvirning ravshanligini namoyon qiladi. Ilmiy nutqda aniq belgilangan mavhum tushunchalar, gazeta va jurnalistik nutqda ijtimoiy umumlantirilgan tushunchalar, badiiy nutqda aniqlangan ko'plab so'zlar aniq, hissiy ifodalarni qamrab oladi. Shunday qilib, uslublardan bir-birini to'ldiradi. Badiiy nutq uchun, ayniqsa, she'riy, inversiya xarakterlidir, ya'ni so'zning semantik ma'nosini oshirish yoki butun iborani maxsus stilistik rang berish uchun jumladagi so'zlarning odatiy tartibini o'zgartirish xosdir. Badiiy nutqning sintaktik tuzilishi muallifning obrazli va hissiyotlari oqimini aks ettiradi, shuning uchun bu erda har xil sintaktik tuzilmalarni topishingiz mumkin. Har bir muallif o'zlarining mafkuraviy va estetik vazifalarini amalga oshirish uchun lisoniy vositalarni taqdim etadi. Badiiy nutqda hatto to'g'ri ma'nosida qo'llangan so'z lug'atdagi ayni shu so'z bilan teng kelmasligini, u estetik jihatga ega bo'lgan yaxlit badiiy asar matni tarkibida boshqa so'zlar bilan faqat ma'no va grammatik jihatdangina emas, balki hissiy-estetik jihatdan ham munosabatga kirishish mumkinligini M.M.Yo'ldoshev to'g'ri ko'rsatib o'tadi. Biror asarni o'qish aniq va oson, boshqa uslublardan foydalanish faqat rang va haqiqiylikni yaratish uchun juda muhimdir. Ammo badiiy uslubda maqolalar yozayotganda, tilni diqqat bilan kuzatib borishingiz kerak. O'quvchining qahramonlarga yoki voqealarga munosabatini shakllantirish uchun muallif o'z histuyg'ularini etkazadi. Bundan tashqari, uning munosabati ijobiy ham, salbiy ham bo'lishi mumkin.

Badiiy asar qahramoni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlash muhim hisoblanadi. Misol tariqasida G' G'ulomning "Shum bola" asarida qahramonlar nutqining ingliz tiliga tarjimasida hissiy bo'yoqdor jumalarni ko'plab uchratish mumkin.

Masalan, "-Hoy, hoy, nima deyapsan, jinni? – debso'rab qoldi. Ingliz tiliga tarjima qilinganda: "-Hey, hey, why do you shout like that, you idiot?" shunday tarjima qilinadi.

"Bolalar javobga oshiqib chuvvos bilan:

-Kalxat! –deyishadi.

-Yo'q, topolmading.

-Zarg`aldoq.
-Yo`q, topolmading.
-Ukki.
-Topding, topding! – deb tan berishadi onaboshilar.”
“-Eagle! –they cried.
-No, you couldn` t find it.
-A hen?
-No.
-A small owl?
-Yes, you are right! –the had mothers admitted.”
“-Voy, ablah-ey, pochchangning qumrisini nima qilding?
-Nima qilibman?
-Lo`lilarga sotgan ekansan-ku!
-Sotmaganman. Molga ayirbosh qilganman.
-Mollaring shumi, boy bo`lib qolibsana, ey lo`livachcha.”
“-Hey, you, silly, what did you do to your brother-in-law`s bird?
-What did I do?
-You had sold it to a gypsy!
-I did not sell it, I exchanged it for something.”
“-Ur, sheshangdi!..
-Kissabir, kissabir!
-Bozorga o`g`ri aralabdi!
“Chur-chur” hushtakbozlik.”
“-“Hit him!”
“-A thief, thief!”
The scandal started.”
“-Ha, taqsir, bir etimni hadeb ura berishmi, xizmatga tuhmatmi, taqsir? – deb yig`lab yubordim.
-Ha, xizmatning boshingni esin! –dedi domla. –Eshakni so`yib qo`yibsan-ku, padarla`nat! Men bu eshakni Buxoroyi sharifdan uch tilloga olgan edim. O`zi ham qanday eshak edi-ya, bay-bay...eshagim...”
“-Why do you hit an orphan like me? Is that your gratitude towards me?” –I shouted and cried out.
-You are a big idiot!” –said the teacher. –You have slaughtered the donkey instead, stupid! I used to buy that donkey for three sums in Bukhara. It was a very good donkey, oh my God!.. Oh...”
“-Xo`sh, sen kimsa?
Men ham xuddi shu gapni takror qildim.
-Sen o`zing kimsan?
-Sendan so`rayapman!
-O`zingdan so`rayapman!
-Jonningdan umiding bormi, hoy yigit?
-O`zingni jonningdan umiding bormi?
-Tavba!
-Astag`furillo!”
“-Well, who are you?”
I also repeated his words.
“-And who are you?”
“-I`m asking you!”
“-And I`m asking you!”
“-Do you want to live, hey guy?”
“-And do you want to live?”
“-Oh my God!”
“-Oh my God!”

Badiiy asarni tarjima qilishda tilini ifodalashning o`ziga xos xususiyatlaridan biri bu rang-tasvirdir. G`. G`ulomning “Shum bola” asarida ham yozuvchi rangni atmosferani namoyish qilish, qahramonlarni tavsiflash uchun ishlatadi. Ushbu asarda ohanglar palitrasi asarga chuqurroq kirib borishga, yozuvchining ifodalaganvoqealar

rivoji va qahramonni yanada chuqurroq anglashga ko'maklashadi. Shuningdek, badiiy olam - bu muallif ko'rgan dunyo: uning hayratlanishi, afzal ko'rishi, rad etilishidir. Bu hissiyotga va kitob uslubining ko'p qirrali bo'lishiga olib keladi. Badiiy uslub - bu asar yaratish uchun qurilish materialidir. Fikrni to'g'ri ifoda etish uchun kerakli so'zlarni topib, syujet va qahramonlarni faqat muallifgina topishi mumkin. Faqatgina yozuvchi o'quvchilarni o'zi yaratgan maxsus olamga kirishga va qahramonlarga mehr uyg'otishga qodir.

XULOSA

Shunday qilib, yuqoridagi fikrlar shuni namoyon qiladiki, badiiy asar qahramoni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlash, badiiy asar tiliga munosabat, uni chuqur tahlil qilish xususiyatlarini izohlash olimlarning doim diqqat markazida bo'lgan. Sababi shundaki, badiiy adabiyotni tahlil qilish va uni tarjima qilishda, uning til xususiyatlarini bilmasdan turib, badiiy asarning asosiy g'oyasi va mazmunini umumiy shaklda chuqur idrok qilib bo'lmaydi. Badiiy asarni tarjima qilish, tilini o'rganish va tahlil qilish ingliz va o'zbek tilshunosligida, shuningdek, jahon tilshunosligida ko'plab ilmiy izlanishlarni amalga oshirilganligini keltirib o'tish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Виноградов В. О языке художественной литературы.-М.: Гостехиздат, 1957.-С.4
2. Yo'ldoshev B, Qurbonov T. Badiiy asar tili va uslubi masalalari. Samarqand. 2006. B.88.
3. Doniyorov X, Yo'ldoshev B. Adabiy til va badiiy stil. Toshkent: Fan. 1988. B.71. 4. Виноградов В. О теории художественной речи. –М., 1971. –С. 105-211.
5. Tuxtasinov I.M. "A naughty boy" Tashkent: Yangi asr avlodi. 2017. P.7-40.
6. G'. G'ulom "Shum bola" Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi. 2018. B.3-50.
7. Yo'ldoshev B, Bobojonov F, Pardayev Z. Badiiy asar tili masalalari. Navoiy: Navoiy DPI nashri. 2001. B.7-11.
8. Yo'ldoshev B, Bobojonov F, Pardayev Z. Badiiy asar tili masalalari. Navoiy: Navoiy DPI nashri. 2001. B.7-11
9. Habibova, M. N. (2021). The theme feminism in the epistolary novels in modern times. ISJ Theoretical & Applied Science, 11(103), 1101-1105.
10. Ravshanovna, K. K. (2021). The image of babur mirza in the interpretation of stephen meredith. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(11), 239-244.
11. Hasanovna, D. M. (2021). SEMANTIC IMPLEMENTATION OF RESULTATIVE STRUCTURES. METHODS, 7(6).